Bomen en struiken herkennen in de winter

Wintersport in eigen land

Bomen en struiken herkennen in de winter, dat is een ongebruikelijke, maar boeiende – en groeiende – sport. Zoals bij iedere sport wordt het leuker na wat oefening. De beloning is ernaar, wanneer je in gezelschap trefzeker weet vast te stellen hoe ogenschijnlijk dode takken en struiken hun soortkenmerken prijsgeven.

Tekst en foto's Dirk Slagter

De belangstelling voor de sport van bomen en struiken herkennen in de winter, kende een trage start. Die was zo'n honderd jaar geleden, toen Jac. P. Thijsse een determinatietabel opstelde voor winterkenmerken van bomen en struiken. Pas in de jaren zestig kwam Sam Segal met de eerste tabel voor 'Jeugdbonders' die breed werd gebruikt: de *Knoppentabel*. Halverwege de jaren tachtig volgde *'t Knoppenboekje*, zo'n vijf jaar later verscheen *De Knoppentabel*. Daarna bleef het weer meer dan twintig jaar stil, tot begin jaren tien van deze eeuw het met zwart-wit illustraties uitgevoerde *Winterkenmerken bomen en struiken* uitkwam.
En nu is er *Ontdek Winterkenmerken*: een boek met meer dan tweeduizend kleurenfoto's en een uitgebreid register met verschillende opzoek-ingangen. Die toegankelijkheid maakt het nu voor zowel beginners als gevorderden een echte sport om steeds meer soorten te herkennen aan steeds meer kenmerken.

Oefening baart expertise

Elke sport is gebaat bij een beetje uitdaging. Als je er moeite voor moet doen, is het bevredigender te zien dat je in staat bent je eigen grenzen steeds verder te leggen. Het begin is altijd verkennend. Dat geldt ook voor het herkennen van bomen en struiken in de winter. Maar laat u niet ontmoedigen. Al snel kunt u vrienden en familieleden bij een winterwandeling verrassen met ongewone natuurobservaties. Dat is de start voor het uitbreiden van uw sportieve vaardigheden. Bij bomen en struiken komt dat neer op steeds meer soorten herkennen, en ook ettelijke extra kenmerken van iedere soort ontdekken.

Wat is er te zien?

Als je vraagt naar winterkenmerken van bomen of struiken, dan denken de meeste mensen aan knoppen. Vandaar dat 'knoppen' zo vaak in de titels van boeken erover staat. Maar bij even verder kijken wordt duidelijk dat ook andere kenmerken in de winter regelmatig te zien zijn. Zoals bladeren, naalden en zelfs bloemen. Ook aan takken en stammen zijn vaak verrassende kenmerken aanwezig. Een onverwachte vormenrijkdom en een breed kleurenpalet blijkt zich te ontvouwen.

Waar moet je zijn?

Voor het ontdekken van winterkenmerken van bomen en struiken hoef je niet per se naar een natuurgebied. Ook in parken en tuinen 'om de hoek' is veel te ontdekken. Afhankelijk van waar u woont of verblijft, van Noord- tot Zuid-Nederland en de ons omliggende landen, zuidelijk tot flink voorbij Parijs: overal waar zich een stukje natuur bevindt kunt u uw waarneming oefenen en ontdekkingen doen.

Hoe pak je dat aan?

Wilt u kennismaken met de winterkenmerken van bomen of struiken die u tegenkomt, dan kan dat op twee manieren. Eén is: op basis van foto's of kenmerkomschrijvingen in een boek achter de naam van het gewas komen. Uitdagender is het zelf uitzoeken. Dat gaat als volgt. U ziet in de zomer soorten staan waar u de naam van kent of kunt opzoeken. Zorg dat u ze in de winter kunt terugvinden. Dan zijn de winterkenmerken van die soorten vrij makkelijk te ontdekken. Begin met enkele soorten en breidt de variatie stap voor stap uit – dat is meteen een training voor uw visuele plaatsbepalingsgeheugen.

Beuk, esdoorn en Japanse berberis

Als voorbeelden van park- en bosbomen hiernaast wat kenmerken van de beuk en de gewone esdoorn. Ook de Japanse berberis is goed te vinden en makkelijk te herkennen. Deze struik wordt als 'levend prikkeldraad' graag door gemeenten aangeplant.

Bessen van de Japanse berberis.

Dor blad van de beuk.

- Bij de beuk: de knoppen die als afstaande ‘sigaartjes’ langs de takken staan, zijn kenmerkend. Dorre bladeren die aan jonge bomen of sommige takken van oudere bomen blijven hangen, maken herkennen van de beuk ook mogelijk. De napjes waar de beukennootjes in gezeten hebben en de stam met fijne horizontale ribbels zijn enkele extra kenmerken van de beuk.
- Bij de gewone esdoorn: groene knoppen aan grijzige takken zijn onmiskenbaar voor deze soort. Maar de kersen op de taart zijn de vorm van de ‘helikoptertjes’, de bouw van de steeltjes waar die vruchtjes aan zaten, en kenmerken van de schors.
- De Japanse berberis: zijn stekels staan in drietallen, net als bij de inheemse berberis. Maar de Japanse heeft roodbruine eindtakken. Bij de inheemse soort zijn die grauwgrijs. En er kunnen groepen rode kroketvormige besjes aanwezig zijn of je vindt de steeltjes waar die besjes aan hingen. Allemaal mogelijke kenmerken.

Extra uitdaging?

Probeer dan van soortgroepen als els of eik de afzonderlijke soorten of bijzondere kweekvormen te onderscheiden. Zoek eerst de zeer algemene tot redelijk algemene soort*groepen*. Daarna de meer specifieke details van de soorten zelf. Bij de eik zijn er vijf algemene soorten te onderscheiden, bij de els zes, bij de linde zes, bij de spirea’s vier en bij de wilgen veel meer. U kunt dus altijd weer een stap verder. Maar er is niets mis mee als u het eenvoudiger houdt: van de voorbeelden houdt u het gewoon bij eik, els, spirea, linde en wilg.

Ogen openen, van uzelf en anderen

Als u zelfstandig of via bronnen uw kennis van houtige gewassen in de winter vergroot, kunt u familie, vrienden, zelfs excursiegenoten al gauw verbazen. En dat niet alleen: als u leert in alle jaargetijden soorten te herkennen en steeds meer kenmerken per soort kent, zorgt dat er ook voor dat u zelf meer gaat opmerken. Buiten lopen is altijd een ontdekkingstocht, waar u ook bent. Dan weet u niet alleen ‘dit is een (zomer)eik’, maar zult u die soort completer leren kennen. Zo krijgen soorten extra ‘reliëf’. En u krijgt meer plezierige prikkels van de schoonheid van de winternatuur. Voor mij werd de winter op deze manier zelfs een favoriet jaargetijde. Ook hoe het met de soort gaat wordt duidelijker, omdat u op meer kenmerken leert letten. Dat maakt de stap naar natuurbehoud vanzelfsprekender. ■

Het boek *Ontdek Winterkenmerken van bomen, struiken, bamboes, houtige klimplanten en houtige kruipplanten* van Dirk Slagter is verschenen bij Pictures Publishers, 528 pagina’s, ISBN 9789492576705, € 32,50.